„ШАИР ОЛДУР КИ, ҺӘГИГӘТЛӘРӘ ДИЛДАДӘ ОЛА...“

(ӘВВӘЛИ 3-чү СӘҺИФӘДӘ)

биринчи нөвбәдә охучунун аглына, шүуруна мүсбәт тә'сир көстәрә билән, она азадлыг ешги ашылајан әсәрләри сечиб дилимизә тәрҹүмә едирди.

Аббас Сәһһәтин поезијасына дәрин халгилик руһу һакимдир. Бу, биринчи нөвбәдә ондан ирәли кәлирди ки, шаир өз халгы, өз вәтәни илә гырылмаз телләрлә баглы иди. Бу, еіни заманда бир дә ондан ирәли кәлирди ки, Сәһһәтин ше'рә, үмумијјәтлә сәнәтә бахышы ајдын вә конкрет иди. О, бу фикирдә иди ки, ше'р һәр шејдән әввәл сәмими, реал вә тәбии олмалыдыр. 1905-чи илдә «Таза ше'р нечә олмалыдыр?» мәгаләсиндә «Һәјат» гәзети бу фикри нәзәри ҹәһәтдән әсасландырараг Сәһһәт јазырды ки, «һиссијјат ики нөвдүр: ҹә'ли (сүн'и) вә тәбии. Һиссијјати-ҹә'лиијјәнин кимсәјә тә'сири ола билмәз». Анҹаг «һиссијјати-тәбиијјә башгасына тә'сир едә биләр». О, ше'ри: «Лөвһеји-нәггаша» бәнзәдәрәк јазырды ки, шаир ше'рин үзәриндә бир нәггаш кими ишләмәлидир, һәр сөзүн, һәр ифадәнин үзәриндә дүшүнмәли, јүз өлчүб бир бичмәлидир. Јалныз белә олдугу һалда ше'рин «дәгаіиги-мәтләби» (мәтләбинин инҹәликләри) охуҹуја чата биләр.

Бу сөзләр башгаларына әхлаг дәрси охумаг үчүн јазылмамышдыр. Ады чәкилән мәгаләсиндә Аббас Сәһһәт өз поетик принсипи һаггында сөһбәт ачмышдыр. Онун ше'рләрини охујаркән инанырсан ки, Сәһһәт һәр сөзүн, һәр кәлмәнин, һәр ифадәнин үзәриндә һәгигәтән нәггаш кими ишләмишдир. Онун меҹазлары, истиарәләри, тәшбиһләри тәбии вә емосионалдыр; онун поетик ифадәләриндә, хүсусән тәбиәт тәсвирләриндә һәр сөз, һәр фикир өз јериндәдир.

Аббас Сәһһәтин өз поетик аләми вардыр. Онун шәхсијјәти дә, һәјата бахышы да, һәјаты гаврама вә мә'наландырма услубу да шаиранәдир, сон дәрәҹә шаиранәдир. Вахтилә Сәмәд Вургун чох һаглы олараг демишдир ки, «Аббас Сәһһәт реалист һәјат лөвһәләрини бөјүк сәнәткарлыгла тәсвир едир. О, шаир-рәссамдыр». Елә буна көрәдир ки, Сәһһәтин поезијасы халгын мә'нәвијјатына дәрин нүфуз етмиш, онун үрәјиндә өзүнә јер тапмышдыр. Сәһһәтин көзәл ушаг ше'рләри јетмиш илдир ки, дәрсликләримизин сәһифәләриндән дүшмүр, бу күн дә мәктәблиләримизин дилинин әзбәридир.

Аббас Сәһһәтин јазыб-јаратдыгы дөврдә әдәби инкишафын вәзијјәти мүрәккәб вә зиддијјәтли иди. О заман һаким даирәләр өз агалыгларыны горумаг үчүн мүртәҹе әдәби гүввәләрдән истифадә едирдиләр. «Пула ситајиш едән» бир груп гафијәпәрдаз өз шәхси мәнфәәтләри үчүн, беш-он күнлүк тох гарын үчүн һаким даирәләрин гаршысында мәддаһлыг едир, онлары «халгын һамиләри» кими гәләмә вермәјә чалышырдылар. А. Сәһһәт мәнлијини итирән белә «шаирләри» «мүстәбидләрин әлиндә аләтә чеврилән» сатгынлар кими дамгалајыр, әдәбијјатын, сәнәткарын вәзифәсини халга хидмәт етмәкдә, халгы тәрбијәләндирмәкдә көрүрдү. О, бу фикирдә иди ки, «Шаир олдур ки, һәгигәтләрә дилдадә ола».

Һәгигәт Сәһһәтин тәсәввүрүндә думанлы мә'на дашымырды. Һуманист шаирин әсәрләриндә һәгигәт—әсил мә'нада һәгигәт кими мә'наландырылырды. О, досту илә дә, дүшмәни илә дә һәгигәтин сәрт дили илә данышырды. Шаир иҹтимаи әдаләтсизлик дүнјасынын дәһшәтли лөвһәләрини «Гыш» ше'риндә белә тәсвир едир:

Дөвләтлиләр, исти евдә
раһат јејиб
јатырлар,
Ун алмага ач-јаныглар
палтар-палаз
сатырлар.
Аллаһ пајы диләјәни
ачыгланыб
сөјүрләр.
«Аллаһ версин, кет, кәсб
елә» дејиб һәр кәс
рәдд едир,
«Ачам, донуб өлмәкдәјәм»
десә говуб
дөјүрләр.
Бир дејән јох фәһләлијә
бунлар кетмир, ким
кедир?
Бу јазыглар дејилмидир
фабрикләрдә
чалышан,
Лагымларда күлүнк
чалан, зәһмәтләрә
алышан?

Аббас Сәһһәтин шаир, тәрҹүмәчи, иҹтимаи хадим, һәким, мүәллим кими көрдүјү ишләрин, халга етдији мисилсиз хидмәтләрин он иллик үмуми мәнзәрәсинә нәзәр салдыгда һејрәтә кәлирсән. Ахы, о бу илләрдә халгынын мәдәни инкишафы үчүн әлиндән кәлән һәр шеји етмиш, һеч бир фәдакарлыгдан чәкинмәмишдир; чохҹәһәтли јарадыҹылыгында вә фәалијјәтиндә јалныз бирҹә мәгсәд күдмүшдүр:

Фикримиз тәрбијеји-
милләтдир,
Гәсдимиз милләтә бир
хидмәтдир.

Бу мисралар шаирин әдәби јарадыҹылыгынын да, иҹтимаи-мәдәни фәалијјәтинин дә мә'на вә әһәмијјәтини ифадә едир.

Әдәбијјатымызын тарихиндә Аббас Сәһһәт тәрҹүмә ишинин илк професионал нүмајәндәсидир. Бу саһәдә Сәһһәт она көрә мисилсиз мүвәффәгијјәт газанмышдыр ки, о, бәдии тәрҹүмәјә, үмумијјәтлә, халгларын гаршылыглы әдәби әлагәләри мәсәләсинә бөјүк мәдәни әһәмијјәти олан бир иш кими бахырды. О, бу фикирдә иди ки, бүтүн бәшәр тарихи боју халглар бир-бириндән өјрәнмиш, јенә дә өјрәнирләр. Рус, Авропа вә башга халгларын поезијасындан тәрҹүмә едиб 1912-чи илдә «Мәгриб күнәшләри» ады алтында нәшр етдирдији ики ҹилдлијин мүгәддимәсиндә Сәһһәт чох мараглы фикирләр ирәли сүрмүшдүр. О јазырды ки: «Гәрбин тарихи-әдәбијјаты бизә көстәрир ки, онларын әдәбијјатда бу дәрәҹеји-кәмалә јетишмәсинин сәбәби гәдим Рома вә Јунан әдәбијјатыны өз дилләринә тәрҹүмә етмәләри олмушдур».

Аббас Сәһһәтин «бәгәдри-гүввә» етдији тәрҹүмәләр өз заманәсиндә бәдии тәрҹүмәнин классик нүмунәләри олдугу кими, бу күн дә өз тәравәтини сахламышдыр. Бу тәрҹүмәләр көстәрир ки, А. Сәһһәт бәдии тәрҹүмәјә сырф бәдии јарадыҹылыг иши кими бахмыш, бәдии тәрҹүмә үчүн ваҹиб олан үч принсипә риајәт етмишдир: онларын биринҹиси будур ки, о, тәрҹүмә етдији һәр һансы бир ше'рин мәтн е'тибары илә дүрүстлүјүнү горумуш, икинҹиси будур ки, ше'рин милли колоритини сахламыш, үчүнҹүсү будур ки, тәрҹүмә етдији дилин—Азәрбајҹан дилинин, еіни дәрәҹәдә Азәрбајҹан ше'ринин поетик хүсусијјәтләрини нәзәрә алмышдыр. Буна көрә онун тәрҹүмәләри шух, ширин, ојнаг вә охунаглыдыр. Сәһһәтин бәдии тәрҹүмәләри тәрҹүмә әдәбијјатымызын гызыл фондунда фәхри јерләрдән бирини тутур.

Вахты илә Аббас Сәһһәт досту Сабирин даһи Иран шаири Фирдовсинин «Шаһнамә»синдән етдији тәрҹүмәнин мәзијјәтләриндән данышаркән дејирди ки: «... Бу шајани-һејрәт тәрҹүмәдә әслиндәки фәсаһәт вә бәлагәт гаиб олубдурму? Зәннимҹә, әдәбијјата бахәбәр һәр шәхс бу суалымын ҹавабында:—Бәли, Фирдовси дә түркҹә (азәрбајҹанҹа) десә иди, о да бу сајаг нәзм едәрди,—ҹүмләсиндән башга сөз демәз иди».

Еіни фикри Сәһһәтин өзүнүн тәрҹүмәләринә дә аид етмәк олар.

Аббас Сәһһәт бәдии тәрҹүмәдә бир дә она көрә белә јүксәк мүвәффәгијјәт газанмышдыр ки, о, заманәсинин габагҹыл, елмли адамы иди. Рус, франсыз, фарс вә әрәб дилләрини, әдәби јарадыҹылыгын нәзәри әсасларыны јахшы билирди.

Әдәбијјатымызын тарихиндә Аббас Сәһһәтин хидмәтләриндән данышаркән, онун Сабир ирсинин нәшри вә тәдгиги тарихиндәки тәмәннасыз хидмәтиндән бәһс ачылмаса, бу данышыг натамам оларды. Ингилабдан әввәл Сабирин «Һопһопнамә»си ики дәфә — 1912—1914-ҹү илләрдә А. Сәһһәтин һазырладыгы мәтн үзрә вә онун мүгәддимәси илә нәшр едилмишдир. Бу нәшрләрилә Сәһһәт өз хәләфләринин ишини хејли јүнкүлләшдирмишдир. Тәсәввүр един, әкәр Сәһһәтин бу нәшрләри олмасајды, Азәрбајҹан совет мәтншүнаслары шаирин бүтүн әсәрләрини јенидән топламалы вә нә гәдәр әзијјәтләрә мә'руз галмалы идиләр?!

Сабир ирсинин јалныз илк нәшри дејил, илк тәдгиги тарихи дә Аббас Сәһһәтин ады илә баглыдыр. 1911-чи илдә, Сабирин вәфатындан тәхминән ики һәфтә сонра Сәһһәт «Јени Иршад» гәзетинин үч нөмрәсиндә нәшр олунан ири һәҹмли мәгаләсиндә Сабирин ирсини һәм бәдии-естетик, һәм дә иҹтимаи бахымдан мүфәссәл тәһлил едиб дүзкүн елми нәтиҹәләрә кәлмишдир. Сәһһәтин бу мәгаләси сабиршүнаслыгын мөһкәм тәмәл дашыдыр.

Беләликлә, биз Сабир ирсинин илк нәшри вә тәдгиги үчүн Аббас Сәһһәтә борчлујуг вә онун бу бөјүк хидмәтини миннәтдарлыг һисси илә јад едирик.

Аббас Сәһһәт бир-бирини әвәз едән нәсилләрлә аддымлајараг бизим күнләрә үзүаг, алныачыг кәлиб чыхмышдыр. О, бизим тәсәввүрүмүздә шаир-вәтәндаш, ај кими ишыг, күн кими истилик сачан нәҹиб бир инсан кими јашајыр, өз мүасирләринин мәдәни-мә'нәви инкишафына көмәк етдији кими, бизим дә инкишафымыза көмәк едир.

Һеч бир шүбһә ола билмәз ки, Аббас Сәһһәти кәләҹәк нәсилләр дә белә һөрмәт вә мәһәббәтлә гаршылајаҹаглар.

Аббас ЗАМАНОВ